

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : kontrolnyi tekst proiektu (stanom na 30.01.2023 r.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf>. [in Ukr.].

12. Dorokhina, Yu. A. (2016) Zlochyny proty vlasnosti. Teoretyko-pravove doslidzhennya [Crimes against property. Theoretical and legal research] : monohraf. Kyiv : Kyiv. Nats. torh-ekon. un-t. 744 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksiy Krizhanovsky. The impact of aggravating circumstances on the severity of self-interested criminal offenses against property. The article deals with the impact of aggravating circumstances on the severity of self-interested criminal offenses against property. It has been proven that in constructing the composition of kidnappings, there are separate violations of the rules of criminalization of these acts, which unjustifiably reduce their degree of severity. Resolution No. 10 of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated November 6, 2009 gives a restrictive interpretation to the term «by prior collusion by a group of persons». The aggravating circumstance of «intrusion into a dwelling, other premises or storage» is inconsistent with similar terms used in the legislation of Ukraine. The following directions for improving the legislation of Ukraine: 1) include in the list of articles specified in paragraph 1 of the note to Art. 185 of the Criminal Code of Ukraine, articles 289, 308, 312, 313, 357, 410 of the Criminal Code of Ukraine; 2) to propose to the Supreme Court of Ukraine to provide an explanation regarding the interpretation of the aggravating circumstance «by prior collusion by a group of persons», which should be understood not only as a joint execution, but all possible types of distribution of roles of accomplices of a criminal offense; 3) amend the articles of the Criminal Code of Ukraine, which provide for responsibility for breaking into a dwelling, other premises or storage, defining this circumstance as «breaking into a dwelling or other property of a person»; 4) provide in the Criminal Code of Ukraine a single criterion for determining the amount of property damage caused by a criminal offense; 5) establish criminal liability for the commission of self-interested criminal offenses against property by a criminal organization or criminal community.

Keywords: *criminal offenses against property, selfish motive, aggravating circumstances, qualifying features, degree of severity.*

УДК 343.35

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-227-232

**Василь
ФРАНЧУК**[©]
кандидат юридичних
наук, доцент
(Львівський
державний
університет
внутрішніх справ,
м. Львів, Україна)

**Станіслав
ЄФТЕМІЙ**[©]
аспірант
(Львівський
університет
бізнесу та права,
м. Львів, Україна)

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ПЕРЕВИЩЕННЮ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Досліджено позиції вчених, а також положення чинного законодавства України та Республіки Польща в частині визначення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Визначено спільні та відмінні ознаки теоретичних підходів учених до визначення поняття «службова особа». Наголошено на розбіжностях щодо законодавчого закріплення термінів «працівник правоохоронного органу» та «службова особа органу, призначеного для охорони громадської безпеки», а також їх визначень у теорії кримінального

© В. Франчук, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8204-512X>
vmz@lvduvs.edu.ua

© С. Єфтемій, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8511-715X>
business_law@ukr.net

права. На підставі аналізу чинного польського законодавства, а також позицій доктрини вітчизняного кримінального права сформульовано можливі варіанти запозичення іноземного досвіду для вирішення визначених проблем.

Ключові слова: *злочин, корупція, перевищення влади, працівник правоохоронного органу, службова особа, іноземний досвід.*

Постановка проблеми. Виклики сьогодення, в яких опинилася Україна (поширення пандемії коронавірусної хвороби, збройна агресія російської федерації), не зупинили процеси реформування політичної, економічної, а також правової сфер держави. Одним із найважливіших елементів вищезазначених напрямів є запобігання перевищенню влади або службового становища, загроза здійснення яких притаманні кожній сфері життєдіяльності суспільства. Компаративне (порівняльно-правове) дослідження протидії злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, в усіх державах є вкрай важливим не лише з наукової точки зору, а й із прикладної. Запропонована наукова розвідка спрямована на виявлення можливостей використання позитивного іноземного досвіду, що притаманний кримінальним законодавствам інших держав, у вітчизняній правовій системі, зокрема для протидії перевищенню влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

Враховуючи вищенаведене, серед низки прийомів покращення ефективності кримінального законодавства України прийнято вважати метод запозичення кращого іноземного досвіду щодо вирішення конкретних питань. Аналіз практики здійснення подібної діяльності в окремій державі є важливою передумовою визначення доцільності у зміні власних кримінально-правових приписів. Безсумнівно, держави Європи наділені тривалішим досвідом наявності правових систем впливу на суспільні відносини. Це впливає хоча б із дат прийняття діючих нормативно-правових актів. Наприклад, положення охорони приватної власності Англії закріплені у законі, що діє ще з 1689 р., Кримінальному кодексу Німеччини – понад 150 років, післявоєнній Конституції Італії та Німеччини діють із 1948 р., Кримінальний кодекс Франції 1994 року замінив свого попередника, що був прийнятий ще за часів Наполеона Бонапарта у 1810 році, тощо [1, с. 52]. Враховуючи, що доба новітньої історії України налічує трохи більше 30 років з моменту здобуття незалежності, не викликає жодних сумнівів актуальність здійснення порівняльно-правового аналізу іноземного законодавства про кримінальну відповідальність з вітчизняним.

Одночасно варто наголосити, що незважаючи на подібність заходів кримінально-правового впливу, кожній державі все ж таки притаманні специфічні риси, враховуючи як їхні особливості розвитку та становлення, так і правові традиції, культуру, історію, побут суспільства тощо. Саме відмінні риси й будуть містити наукову зацікавленість у контексті виявлення кращих форм протидії розглядуваному виду неправомірної діяльності.

Науковцями неодноразово зверталася увага на важливості складової іноземного досвіду під час формування норм власного законодавства. Особливого значення це набуває в галузі кримінального права в частині закріплення відповідальності за правопорушення у сфері господарської та службової діяльності як неправомірної поведінки, що заподіює найбільшої шкоди економіці кожної держави. Отже, вирішення проблем протидії розглядуваній злочинній діяльності набуває актуального значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу статті складають наукові доробки зарубіжних учених, що присвячені окремим питанням розгляду службової злочинності як неправомірної поведінки, закріпленої в законодавствах іноземних держав. Серед польських учених варто виокремити праці В. Вальчека, І. Камінського, Ч. Клака, Х. Мельника, А. Коядинської, Б. Стефанської, П. Фаленти, Б. Яворського.

Метою статті є дослідження положень кримінального законодавства Республіки Польща, що регламентують відповідальність за злочини у сфері службової діяльності загалом та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу зокрема. Крім того, необхідно визначити кращі варіанти вирішення проблем, пов'язаних із регламентацією такої відповідальності, а також можливих способів їх запозичення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом у доктрині польського кримінального права охорона, передбачена у Главі XXIX Кримінального кодексу

Республіки Польща (Злочини проти діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування), стосується як відповідальності діяльності органів публічної влади, так і їхнього авторитету [2, с. 112]. Тобто кримінально-правова охорона спрямована на забезпечення протидії неправомірній діяльності представників органів влади, а також підтримку їхнього авторитету, що сприяє реалізації їхніх повноважень.

З огляду на важливість історико-правового дослідження кожного явища, необхідно розпочати із зазначення тих джерел кримінального права, що передували діючому кримінальному закону та фактично впливали на чинну польську правову систему. Беручи до уваги тематику дослідження, обмежимося аналізом кримінально-правових положень лише з часів утворення II Речі Посполитої (1918 р.). Саме цей період характеризується відродженням незалежного польського права, позбавленням його від впливу держав, до складу яких понад 100 років входили польські землі (Австрія, Пруссія, росія).

Аналізуючи зміст Кримінального кодексу 1932 р. [3], слід зазначити, що в ньому відсутнє поняття не лише «працівника правоохоронного органу», а й «службової особи» взагалі. Одночасно є термін «управлінець», проте без деталізації осіб, які формують цю категорію. Отже, згадане правове джерело містило низку норм, що умовно можна поділити на дві групи: норми, що стосувалися кримінально-правового захисту таких осіб, та окремо норми Глави ХІІ, де суб'єктом злочину визначався безпосередньо управлінець.

Зокрема, ст. 286 передбачала кримінальну відповідальність за зловживання владою (відповідник статті 231 діючого Кримінального кодексу Республіки Польща (далі – КК Республіки Польща)), а саме:

§ 1. Управлінець, який через перевищення своїх повноважень або невиконання своїх обов'язків діє на шкоду державним чи приватним інтересам, карається позбавленням волі на строк до 5 років;

§ 2. Якщо злочинець діє з метою отримання фінансової або особистої вигоди для себе чи іншої особи, він підлягає позбавленню волі на строк до 10 років;

§ 3. Якщо злочинець діє ненавмисно, він підлягає ув'язненню на 6 місяців.

Кримінальний кодекс 1969 року також містив статтю подібного змісту, що вже вирізнялася не лише зазначенням терміна «службова особа», а й передбачувала окрему статтю, де було сформульовано юридичне визначення цієї категорії осіб. Йдеться про § 11 ст. 120, а саме:

– особа, яка є працівником державної адміністрації, за виключенням обслуговуючого персоналу;

– суддя, народний засідатель, прокурор;

– особа, яка займає керівну посаду або виконує функції, пов'язані з особливою відповідальністю, в іншій державній установі, кооперативній організації чи громадській організації трудящих;

– особа, відповідальна за охорону громадського порядку чи безпеки або за охорону публічної власності;

– особа, яка перебуває на військовій службі;

– інша особа, яка користується правовим захистом, передбаченим для службових осіб відповідно до спеціальних приписів [4].

Чинний КК Республіки Польща 1997 року також містить чіткий розподіл кримінально-правових норм на ті, де злочинець є службовою особою, і ті, де він розглядається як потерпілий. Отже, ст. 231 «Зловживання повноваженнями службовою особою» передбачає чотири частини, а саме:

§ 1. Службова особа, яка, перевищуючи свої повноваження або не виконуючи свої обов'язки, діє на шкоду публічним чи приватним інтересам, карається позбавленням волі на строк до 3 років;

§ 2. Якщо злочинець вчиняє дію, зазначену в § 1, з метою отримання матеріальної чи особистої вигоди, – карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років;

§ 3. Якщо злочинець ненавмисно вчиняє дію, зазначену в § 1, однак завдає значної шкоди, – карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років;

§ 4. Положення § 2 не застосовуються, якщо діяння відповідає ознакам, закріпленим у ст. 228 цього кодексу [5].

§ 19 ст. 115 КК Республіки Польща надає визначення термінів, одним із яких, зокрема, є службова особа – особа, яка виконує функцію державної влади, є державним службовцем, членом органу місцевого самоврядування, особою, яка працює в організаційному підрозділі за державні кошти, якщо вона не виконує свою професійну діяльність виключно у сфері обслуговування, а також інша особа, повноваження та обов'язки якої пов'язані з наданням публічних послуг та передбачені у законі чи визнаному Республікою Польща міжнародному договорі.

Натомість § 13 цієї статті надає чіткий перелік службових осіб:

- 1) Президент Республіки Польща,
- 2) депутат, сенатор, радник (*депутати місцевих рад – український відповідник*),
- 2а) член Європейського парламенту,
- 3) суддя, народний засідатель, прокурор, службова особа фінансового органу досудового розслідування, нотаріус, судовий виконавець, офіцер пробації, піклувальник (*голова ліквідаційної комісії – український відповідник*), судовий наглядач і адміністратор, особа, яка виносить рішення у дисциплінарних органах, що діють на підставі Закону,
- 4) особа, яка є службовцем державної адміністрації, іншого державного органу чи органу місцевого самоврядування, за виключенням обслуговуючого персоналу, а також інша особа, яка має право приймати адміністративні рішення,
- 5) особа, яка є працівником державного органу контролю або органу контролю місцевого самоврядування, за виключенням обслуговуючого персоналу,
- 6) особа, яка займає керівну посаду в іншій державній установі,
- 7) службова особа органу, призначеного для охорони громадської безпеки, або службова особа пенітенціарної служби,
- 8) військовослужбовець, за винятком територіальної військової служби,
- 9) працівник міжнародного кримінального суду, за виключенням обслуговуючого персоналу.

Враховуючи вищевказане, варто вказати на сталість позиції польського законодавця, що спостерігається у відсутності виокремлення працівника правоохоронного органу як суб'єкта злочину ані безпосередньо у змісті ст. 231 КК Республіки Польща, ані у словнику нормативно-правових виразів (ст. 115). Незважаючи на це, особливий інтерес викликає пункт 7 § 13 вищезгаданої статті, а саме вказівка на службу особу органу, призначеного для охорони громадської безпеки. Одразу варто підкреслити, що чіткого визначення або переліку органів, призначених для охорони громадської безпеки, в польському кримінальному законодавстві немає.

Відповідно варто скористатися твердженнями науковців, що досліджували згадане питання. Отже, на думку Александри Коядинської, статус службової особи органу, призначеного для охорони громадської безпеки, визначається нормативно-правовим актом, що регулює діяльність такого органу. Тобто йдеться про органи, створені для охорони громадської безпеки, головним завданням яких є охорона цієї безпеки [6, с. 62]. Подібну позицію відстоює і судова практика, зокрема, Верховний Суд під час визначення, чи належить окремий орган до сфери охорони громадської безпеки, керувався встановленням змісту його повноважень. Крім того, важливим залишається не лише те, що цей орган фактично займається охороною громадської безпеки, а й те, що, по-перше, він спеціально для цього створений, а по-друге, здійснюється охорона суспільних благ [7].

Враховуючи вищевказане, відповідно до п. 7 § 13 ст. 115 КК Республіки Польща Богдан Яворські здійснив аналіз установ і встановив, що службовими особами органів, призначених для охорони громадської безпеки, є поліцейські, прикордонники, митники, податківці, пожежники, представники держохорони, маршальської гвардії, пенітенціарної служби, Агентства внутрішньої безпеки, Агентства розвідки, Служби військової контррозвідки, Служби військової розвідки, Центрального антикорупційного бюро тощо [8, с. 34]. Одночасно автор наголошує, що наведений перелік не є вичерпаним, оскільки постійний розвиток суспільних відносин вимагає вчасної адаптації органів державного управління до потреб сьогодення, а відтак і створення, зміни або ліквідації органів, що забезпечують ці потреби.

Крім того, варто вказати на ще одну особливість розглядуваної норми, котрій притаманна відмінність від вітчизняної, що хоча і не містить наукового інтересу, однак є обов'язковою для констатації. Йдеться про наявність § 2 ст. 231 КК Республіки Польща, де закріплено кримінальну відповідальність за діяння, зазначені в § 1, вчинені з метою

отримання матеріальної чи особистої вигоди. В КК України отримання матеріальної чи особистої вигоди службовою особою шляхом зловживання своїми обов'язками визнається злочином в іншій статті (ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»). Крім того, згадане кримінальне правопорушення віднесено до категорії корупційних, а розглядувана в дослідженні ст. 365 КК України не закріплює склад корупційного правопорушення.

У підсумку слід також зазначити вид та розмір покарання, що може бути застосоване до правопорушника. Репресивний захід відіграє важливу роль у попередженні будь-якого кримінального правопорушення, адже загроза у позбавленні або обмеженні певних прав чи благ стримує особу від вчинення неправомірної поведінки. Отже, за вчинення правопорушення, зазначеного у § 1. ст. 231, передбачено кримінальну відповідальність у виді позбавлення волі до 3 років. Далі, § 2 не містить наукового зацікавлення внаслідок закріплення складу корупційного правопорушення. А згідно з § 3 за ненавмисне вчинення діянь, передбачених у § 1, особа карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років.

Зазначення репресивних заходів, що можуть бути застосовані державою за зловживання службовою особою влади, є підсумком дослідження польського досвіду, що охоплене темою цієї наукової статті. Для порівняння з вітчизняним законодавством, ст. 365 КК України передбачає за основне кримінальне правопорушення обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Кваліфікуючий склад кримінального правопорушення передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 8 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Особливо кваліфікуючий склад кримінального правопорушення – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

Висновки. Іноземний кримінально-правовий досвід Республіки Польща, безперечно, потребує всебічного теоретичного дослідження та аналізу можливостей його практичного втілення у вітчизняну систему протидії службовій злочинності. Одночасно перейняття та адаптація ефективніших способів кримінально-правової охорони суспільних відносин, що притаманні зарубіжним державам та ґрунтуються на міжнародних стандартах, вимагає безумовного врахування специфіки українських реалій. Йдеться не лише про вітчизняні правові звичаї, а й про особливості здійснення державного управління, функціонування галузей народного господарства, розвиток суспільних відносин в умовах запровадження воєнного стану. Беручи до уваги віднайдені різновиди здійснення кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері службової діяльності Республіки Польща, вбачається слушним запозичити досвід у частині нормативного збільшення потенційних суб'єктів вчинення досліджуваного правопорушення. Крім того, вважаємо не виправдано великим розмір зазначених покарань у вітчизняній санкції. З урахуванням таких змін правова охорона суспільних відносин у сфері службової діяльності стане запорукою протидії здійсненню перевищення влади або службових повноважень працівником не лише правоохоронного органу, а й будь-якої установи у сфері надання публічних послуг.

Список використаних джерел

1. Франчук В. В., Корецька-Шукевич Д. Д. Правопорушення, пов'язані з корупцією: адміністративно-правові засади протидії : монографія. Варшава : ЛьвДУВС, 2021. 183 с.
2. Czesław Kłak. Odpowiedzialność karna za nadużycie władzy (art. 231 k.k.) a ochrona prawa do dobrej administracji. *Prawo i Więź*. nr 3 (33) jesień, 2020. S. 110–140.
3. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. 1932 nr 60 poz. 571 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 13 poz. 94.).
5. Blanka Stefańska, [w:] Kodeks karny. Komentarz, red. Ryszard Andrzej Stefański. Warszawa : Wydawnictwo C.H Beck, 2015. S. 1154.
6. Aleksandra Kojadyńska. Nadużycie uprawnień i ochrona prawna funkcjonariusza publicznego. *Kortowski Przegląd Prawniczy*. 2017. S. 61–66.
7. Wyrok SN z dnia 21 września 1982 r. – IV KR 178/82, OSN PG 1983, nr 3, poz. 32.
8. Jaworski, Bogdan. Aspekty prawne odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych. *Studia Prawnicze KUL*, (2), 2021. S. 23–43.

Надійшла до редакції 02.03.2023

References

1. Franchuk. V. V., Koretska-Shukievich, D. D. (2021) *Pravoporushennia, poviazani z koruptsiieiu: administratyvno-pravovi zasady protydii* [Offenses related to corruption: administrative and legal principles of countermeasures] : monohrafiia. Varshava : LvDUVS, 183 p. [in Ukr.].
2. Czesław Kłak. (2020) *Odpowiedzialność karna za nadużycie władzy (art. 231 k.k.) a ochrona prawa do dobrej administracji* [Criminal liability for abuse of power (Article 231 of the Penal Code) and the protection of the right to good administration]. *Prawo i Więź*. nr 3 (33) jesień, pp. 110–140. [in Pol.].
3. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny. [Regulation of the President of the Republic of Poland of 11 July 1932. Penal Code] (Dz.U. 1932 nr 60 poz. 571 z późn. zm. [in Pol.].
4. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny [Act of 19 April 1969. Penal Code] (Dz. U. nr 13 poz. 94.). [in Pol.].
5. Blanka Stefańska, [w:] (2015) *Kodeks karny. Komentarz* [The Penal Code. Commentary], red. Ryszard Andrzej Stefański. Warszawa : Wydawnictwo C.H Beck. P. 1154. [in Pol.].
6. Aleksandra Kojadyńska. (2017) *Nadużycie uprawnień i ochrona prawna funkcjonariusza publicznego* [Abuse of powers and legal protection of a public official]. *Kortowski Przegląd Prawniczy*, pp. 61–66. [in Pol.].
7. Wyrok SN z dnia 21 września 1982 r. [Judgment of the Supreme Court of September 21, 1982] – IV KR 178/82, OSN PG 1983, nr 3, poz. 32. [in Pol.].
8. Jaworski, Bogdan. (2021) *Aspekty prawne odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych* [Legal aspects of the responsibility of public officials]. *Studia Prawnicze KUL*, (2). P. 23–43. [in Pol.].

ABSTRACT

Vasyl Franchuk, Stanislav Yeftemii. Experience of the Republic of Poland in the field of criminal law counteraction to exceeding power or official authority by a law enforcement officer. Scientists positions, as well as the provisions of the current legislation Ukraine and the Republic of Poland concerning the definition of the criminal law provisions for liability for exceeding power or official authority by a law enforcement officer.

Common and distinctive features of the scientists theoretical approaches to definition of the «official person». Emphasis is made on the relevant differences regarding the legislative enactment of the concept of «employee of the law enforcement body» and «official person of the body intended for the protection of public safety» and its definition in the criminal law theory.

Doctrinal approaches of scientists from the Republic of Poland to understanding the content of the «official person» concept, as well as the peculiarities of cognition of phenomenon as a legal, social, economic and moral category, exceeding power or official authority of which damages normal functioning of ethical and legal relations in society and the state are analyzed.

Compared to the domestic legal system, attention is drawn to the not unanimity of the way of legislative enactment of the status of «official of the body appointed to protect public safety» that form such a category as «official person». This not only points to excellent forms of regulatory fixation of the phenomenon concept, but it also causes complexity in exchange of law enforcement practices, causing a number of problems as for the relevant law enforcement and also ordinary citizens.

Link that appears between the norms of of the criminal law of the Republic of Poland regarding the prevention of official crime, as well as the norms of international law in counteracting corruption has been established. The provisions of a number of Polish laws on liability for crimes in the field of official activity are analyzed.

The inconsistencies of enacted positions of the Ukrainian and Polish legal acts, which determine the list of persons granted the status of an official person.

It's proved that not all of the approaches pointed out by Polish scientists or being reflected in legislation are borrowable. Indisputably, it remains necessary to take into account specifics of not only domestic legal customs, but also features of state administration, functioning of branches of the national economy, development of social relations in conditions of introduction of martial law.

Possible options of borrowing foreign experience for solving certain problems have been formulated on the basis of the analysis of the current Polish legislation and the positions of the doctrine of national criminal law.

Keywords: *corruption, offence, crime, abuse, law enforcement officer, official, foreign experience.*